

KATSE MENNEISYYTEEN - MERKITYKSELLISIÄ TAPAAMISIA, VERKOSTOJA JA OSAAMISEN KEHITTÄMISTÄ

Syksyllä 1979 aloitin työt Kemira Oy:n tutkimuskeskuksen tietopalvelussa Espoon Suomenojalla. En silloin arvannut, miten polveilevia ja hienoja työvuosia on edessä. Vastaavasti vuoden 2019 syyskuussa luovutin Suomen ympäristökeskukselle (SYKE) avaimeni, kannettavan tietokoneeni ja työpuhelimeni. Tasan 40 vuoden työrupeamani kirjasto- ja tietopalvelualalla päättyi. Millaisena kokonaisuus hahmottuu nyt, kun työvuodet ovat ohi ja edessä on uuden elämänvaiheen opettelu? Onko edes mahdollista tiivistää näin pitkää aikakautta parille liuskalle?

Esiintyessään viimeisen kerran virallisesti presidenttinä vuonna 2012 Tarja Halonen totesi hauskaasti, että vuodet presidenttinä ovat menneet nopeasti ja kestäneet kauan. Tunnistan työvuosissani tämän hidas-nopea-paradoksin, sillä ajan käsite on moninainen. Yhtäältä asiat ovat menneet kiivaasti eteenpäin ja työprosessit muuttuneet jatkuvasti. Toisaalta vuosiin on sitoutunut paljon aikaa ja omaa varttumista nuoresta aikuisesta eläkeläiseksi. Haasteiden edessä aika on tuntunut hidastuvan ja itsestä on tuntunut siltä, että johonkin asiaan ei löydy ratkaisua ollenkaan. Silti kaikesta on selvitty. Joku on todennut, että elämä on kuin öljyvärimalaus: läheltä katsottuna sekava ja kaukaa tarkastellen jäsentynyt. Näin näen myös menneet työvuoteni.

Verkostojen ja kollegiaalisuuden merkitys

Kun tulin kirjasto- ja tietopalvelualalle, monet sen käytänteet tuntuivat oudoilta ja vaihtelivat organisaatioittain. Vaikutti siltä, etteivät pitkälti teoreettiset Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen opinnot antaneet täydellistä taustatukea ja ala näyttäytyi uudelle tulokkaalle hyvin prosessorientoituneelta. Oli vaikeaa päästä sisään asioihin ja välillä itsensä tunsii todella noviisiksi, kun silloisen Kemiran tutkimuskeskuksen vanhemmat konkarit odottivat uudelta tulijalta tuoretta tietoa ja kehittämisideoita. Kokeneemat kollegat tuntuivat suorastaan pelottavan osaavilta. Hyvin nopeasti opin, että paras tapa edetä oli tekemisen kautta: thinking by doing – tartu toimeen. Työ tekijäänsä opettaa. Myöhemmin oivalsin senkin, ettei koulutuspuhjan tarkoitus ollut edes opettaa syvällisesti yksittäisiä käytänteitä, jotka vanhenevat nopeasti, vaan työvälineitä suunnitella ja kehittää työtä alati muuttuvien vaatimusten mukaisesti.

Elisa Paavilainen pitää kollegiaalisuutta ja yhteisöllisyyttä työvuosiensa kantavana voimana.

Heti alussa osallistuminen alan koulutustilaisuuksiin, verkostoituminen ja kollegiaalisuus muodostuivat asioiksi, joiden merkitystä ei voinut kyllin korostaa. Kun olin jonkin aikaa ollut työelämässä, tajusin myös, miten paljon strategista pohdintaa ja kehittämistä siihen sisältyi sekä omassa organisaatiossa että valtakunnallisesti ja kansainvälisesti. Yksi osaamisen kehittäjä ja kollegiaalisuuden vahvistaja oli Suomen Tieteellinen Kirjastoseura. Vuonna 2018 seura julkaisi erinomaisen tietopakettin toiminnastaan, Tuula Ruhasen ja Marja Sarvilinnan toimittaman teoksen *Muutoksen tekijät hyvässä seurassa – Suomen tieteellinen kirjastoseura 1970–2010*. Tästä kirjasta saa hyvän käsityksen siitä, miten tärkeä toimija seura oli. Toinen merkittävä koulutuksen järjestäjä oli Tietojohdaminen ry, silloinen Tietopalveluseura. Keskeisiä kouluttajia oli muitakin, esim. Tampereen yliopiston silloinen Täydennyskoulutuskeskus.

Kehityksen kärjessä vuodesta toiseen

Päällimmäiseksi työvuosista jäi mieleen se, että kirjasto- ja tietopalvelualalla haluttiin aina olla kehityksen kärjessä, oli kyse sitten vaikkapa kirjastojärjestelmästä, Internetistä, verkkoaineistoista, asiakkaiden itsenäiskäytön tuesta ja kouluttamisesta, tekijänoikeusasioista, sähköisten aineistojen hankinnasta tai avoimesta datasta. Joskus oli jopa niin, että jokin asia ei tahtonut lähteä liikkeelle, koska aika ei vielä ollut sille otollinen. Tällainen asia oli esim. e-kirjat, joiden tuloa

osaksi kirjastojen arkea piti odottaa useita vuosia ennen kuin tekninen ympäristö ja rahoitusmallit kehittyivät tarpeeksi. Niiden käyttöönotto sai tuulta 2010-luvun alussa, mutta vasta suunnilleen saman vuosikymmenen lopussa niiden käyttö arkipäiväistyi. Myös avoimen datan kohdalla piti tehdä töitä, että sai muut organisaation toimijat ymmärtämään tietopalvelualan ihmisten mukaantulon ja potentiaalin. Tietovarantojen avaamista vauhdittivat esim. vuosina 2013–2015 valtiovarainministeriön asettaman Avoimen tiedon ohjelman toimenpiteet. Asia alkoi vakiintua osaksi työprosesseja samoihin aikoihin, kun siirryin eläkkeelle.

Joskus kävi niin, että asiakkaiden reaktiot yllättivät ja tuli tunne, että asiat kääntyvät ylösalaisin. Kun verkkolehdet oli asetettu saataville, asiakkaat tulivat riemuissaan kertomaan, onko tietopalvelu huomannut tiettyjen kustantajien lehtien olevankin nyt avoimessa käytössä. Kun asiakaskunnalle oli opetettu tiedonhaku avoimesta verkosta, monet ihmettelivät, mihin kirjastoja enää tarvitaan, kun jokainen voi hakea itse. Meni aikansa ennen kuin ymmärrettiin, että juuri alamme ihmisiä tarvitaan luomaan rakennetta ja apuvälineitä verkon resurssihin. Piti myös saada käyttäjät ymmärtämään, että kaikkea ei verkosta löydy. Varsinkin 2000-luvun alkupuolella deep webin osuus oli mittava ja yhä vieläkin suuri osa aineistoista on maksumuurien takana. Lopulta kävi niin, että ammatikuntamme merkitys esim. omassa organisaatiossani, SYKESSÄ, kirkastui asiakkaille juuri sen kautta, että he

Kuva vuodelta
1991

pystyivät tekemään omatoimista tiedonhakua verkosta. Tällöin he myös näkivät, mikä on itselle mahdollista ja missä tarvitaan tietoammattilaisen tukea ja heidän välittämäänsä tietoaineistoja.

Kaiken tietämisestä kohti vuorovaikutusta

Hyvin pitkään työssä kulki mukana eetos, jonka mukaan omaa alaa vähänkin sivuavista asioista on tiedettävä lähes kaikki. Oli tärkeää olla pedantti ja pystyä tekemään esim. asiakaskoulutuksissa melkein täydellistä jälkeä. Olihan kauheaa, jos kirjasto- ja tietopalvelualan ammattilainen ei hallinnut asiaansa.

Kun alan kehitys kiihtyi, itselle tärkeä oivallus oli, että työtä tehdään vuorovaikutuksessa asiakaskunnan kanssa ja oppimisprosessi kulkee kahden suuntaan. Alati muuttuvassa maailmassa on mahdotonta tietää kaikesta kaikkea. Mieleen jäi Marco Bjurströmin toteamus, että maailmaa eivät vie eteenpäin ihmiset, jotka tietävät kaiken, vaan he, jotka osaavat pukea tietoa muotoon, joka innostaa muitakin.

Oli vapauttavaa vaikkapa Suomen ympäristökeskuksessa avoimen datan alkuvaiheessa, 2000-luvun alkutaipaleella, todeta, että ei itse tiedä asiasta kaikkea, mutta voin kertoa, mitä tiedän ja mikä on oma näkökulmani. Hämentävää oli huomata, että jossakin vaiheessa pitkäkestoinen ammattilaisuus alkoi kantaa hedelmää. Uuden edessä omat valistuneet arvaukset ja karttunut hiljainen tieto veivät asioita oikeaan suuntaan.

Tehtävänkuvan jatkuva muutos

Ala kehittyi valtavasti, eikä sitä voinut viimeisinä työvuosina tuntea samaksi työksi 40 vuoden jälkeen. Myös oma tehtävänk kuva muuttui koko ajan ja matka 1980-luvun Kemirasta ja Vesihallituksesta 2000-luvun Suomen ympäristökeskukseseen oli tässä mielessä pitkä. Kemiralla vastasin kaukopalvelusta ja siihen liittyvät tilastot olivat huikeat. Silloinen Helsingin yliopiston Maatalouskirjasto oli yksi keskeisimmistä kirjastoista, josta tilasin aineistoa. Muutoinkin tehtävänkuvissani näkyivät alkuvaiheessa vahvana painetun aineiston järjestämiseen, hankintaan sekä tiedonhakuihin liittyvät tehtävät.

Suomen ympäristökeskuksessa toimin sen perustamisvuodesta 1995 alkaen. Loppuvaiheessa tehtävänkuvassani keskeisintä olivat esimiestehtävät, suunnittelu, kehittäminen ja sähköisten aineistojen hankinta esim. FinELi-bin kautta. Tehtävän muutosta kuvaa ehkä parhaiten se, että 2000-luvun alussa yksiköstämme, kirjasto- ja tietopalvelusta, tuli tietopalvelu. Fyysinen kirjasto oli edelleen olemassa kokoelmana ja tilana, mutta työn painopiste siirtyi sähköisten aineistojen käyttöön saattamiseen ja asiakaskunnan itsenäiskäytön tukemiseen.

Ilman jatkuvaa kouluttautumista ja yhteyttä kollegoihin olisi ollut mahdotonta pysyä ajan tasalla. Erityisesti juuri verkostot olivat tärkeä tapa oppia ja uusien asioiden ollessa kyseessä omia ajatuksia saattoi peilata kollegojen näkemyksiin. Vuorovaikutuksessa kollegojen kanssa oli aina salliva ja sparraava

lähestymistapa. Ammattikunnassa uut-
ta tietoa ei pidetty itsellä tai kilpailtu
keskenään. Aina oltiin valmiita jaka-
maan omaa potentiaalia. Tätä arvostan
suuresti, sillä on ammattikuntia, jois-
sa keskinäinen kilpailu on arkipäivää.

Ratkaiseeko raha lopulta kaiken

Otsikon kaltainen kysymys oli erään
erikoiskirjastotapaamisemme aiheena
2000-luvun alussa. Työn kannalta haas-
teellisimpia olivat taloudellisen laman
vuodet, joita oli useita, esim. 1990-lu-
vun lama, devalvaatio, markan kellu-
tus ja vuonna 2008 alkanut globaali
finanssikriisi. Aitoon kehittämiseen
ei enää ollut samalla tavalla resursseja
ja se tietenkin turhautti. Työyhteisön
palaverit täytti rahapuhe ja sen miet-
timinen, miten selvittää eteenpäin.
Monissa organisaatioissa ulkopuoli-
sesta projektirahasta tuli oleellinen osa
hengissä selviämistä, kun budjettirahaa
vähennettiin koko ajan.

Oli surullista nähdä monen erikois-
kirjaston taipaleen päättyvän, mikä tar-
koitti valtakunnallisen tietopohjan ja
myös ammattikunnan monipuolisuus-
den kaventumista. Kun eri substans-
sialojen ammattilaisia jäi eläkkeelle, ei
seuraaajia enää välttämättä rekrytoitu.
Itseäni huolesti ajatus siitä, että työnte-
kijöistä tehdään vain numeroita, vaika-
ka kaikki tietävät, miten henkilöstön
hyvinvointi toimii sokkelina myös or-
ganisaation menestymiselle.

Omassa tietopalvelussani tilanne
näkyi hankintabudjetin pienentymi-
senä ja aineistojen karsimisena, mistä
luonnollisesti asiakaskunta antoi häm-

mentynyttä ja korjaavaa palautetta. Ul-
kopuolisen projektirahan hankkiminen
myös tietopalvelussa tuli osaksi arkea.

Epilogi

Nyt kun työvuodet ovat taka-
na, tunnen syvää kiitollisuut-
ta siitä, että olen saanut tehdä
itselle ja muille merkityksellistä työtä.
Tunnen myös kiitollisuutta ihmisistä,
jotka alkuvaiheessa luotsasivat minua
eteenpäin. Olen itse yrittänyt jatkaa
samaa perinnettä. Kaikkea kollegi-
aalisuutta ja siihen liittyvää yhteisen
hyvän ajatusta arvostan myös. Ilman
lahjakkaita ja vertaistukea tarjoava kol-
legoita työvuodet olisivat todella mais-
tuneet työltä. Sen sijaan niihin sisältyi
paljon yhteistyön iloa, asioiden edis-
tämistä ja toinen toisensa kannatte-
lua. Nyt monet rakkaista kollegoista
ovat jo edesmenneitä ja ajatus viiväh-
tää heissä usein. Oman organisaationi,
SYKEN tietopalvelussa asiat etenevät ja
ovat hyvissä käsissä. Siitäkin tunnen
syvää iloa. Onneksi sota ei yhtä naista
kaipaa. Hän voi nyt keskittyä vaikka
puutarhanhoitoon ja ranskan kielen
kertaukseen. Kaikille töitä jatkaville
kollegoille toivotan voimia ja iloa työ-
päiviin. Haasteiden hetkellä resilienssi
on hyvä pitää mielessä. Kiitokset itsel-
lenne siitä, että olette olemassa ja että
sain olla mukana. ❖

Tietoa kirjoittajasta:

ELISA PAAVILAINEN
Suomen ympäristökeskuksen entinen
tietopalvelupäällikkö
Eläkkeellä 1.10.2019 alkaen
elisa.paavilainen@kolumbus.fi